

**BUXORO DAVLAT
PEDAGOGIKA
INSTITUTI**

**BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA
INSTITUTI**

TA'LIM TRANSFORMATSIYASI

ILMIY – METODIK JURNAL

№. 1

BUXORO – 2026

ALISHER NAVOIY MEROSIDA KOMIL INSON TARBIIYASI NAZARIYASI VA UNING TA'LIMDAGI O'RNI

Temirov Nodirbek Ashur o'g'li, Buxoro Innovatsiyalar Universiteti "Pedagogika nazariyasi va tarixi (faoliyati turlari bo'yich) yo'nalishi II bosqich magistri, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Qonunchilik palatasi deputati yordamchisi, Xalq deputatlari Buxoro shahar Kengashi huzuridagi Yoshlar maslahat guruhi a'zosi

nodirbektemirov13777@gamil.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiyning komil inson tarbiyasi haqidagi pedagogik qarashlari, ularning falsafiy ildizlari va amaliy ahamiyati chuqur tahlil qilingan. Mutafakkirning ma'naviy komillik, ilm, odob, halollik, axloqiy poklik va ustoz-shogird an'anasiga asoslangan ta'limiy qarashlari Yangi O'zbekiston ta'lim-tarbiya tizimi bilan uzviy bog'liq holda yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy pedagogika konsepsiyalari, milliy qadriyatlar va innovatsion ta'lim yondashuvlari asosida komil inson tarbiyasini shakllantirishning nazariy-amaliy asoslari ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, komil inson, ma'naviy tarbiya, ilm-ma'rifat, ustoz-shogird, Yangi O'zbekiston, ta'lim islohotlari, milliy qadriyatlar, zamonaviy pedagogika, barkamol avlod.

ТЕОРИЯ СОВЕРШЕННОГО ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В НАСЛЕДИИ АЛИШЕРА НАВОИ И ЕЕ МЕСТО В ОБРАЗОВАНИИ

Темиров Нодирбек Ашурович, магистр II курса специальности «Теория и история педагогики (по видам деятельности)» Бухарского инновационного университета, помощник депутата Законодательной палаты Олий Меджлиса Республики Узбекистан, член Молодежной консультативной группы при Бухарском городском совете народных депутатов.

nodirbektemirov13777@gamil.com

В данной статье глубоко анализируются педагогические взгляды Алишера Навои на воспитание совершенной личности, их философские корни и практическое значение. Образовательные взгляды мыслителя, основанные на духовном совершенстве, знаниях, порядочности, честности, нравственной чистоте и традиции «учитель-ученик», освещаются в неразрывной связи с системой образования Нового Узбекистана. Также раскрываются теоретические и практические основы формирования воспитания совершенной личности на основе современных педагогических концепций, национальных ценностей и инновационных образовательных подходов.

Ключевые слова: Алишер Навои, совершенная личность, духовное воспитание, наука и просвещение, учитель-ученик, Новый Узбекистан, образовательные реформы, национальные ценности, современная педагогика, гармоничное поколение.

THE THEORY OF PERFECT HUMAN EDUCATION IN THE HERITAGE OF ALISHER NAVOIY AND ITS PLACE IN EDUCATION

Temirov Nodirbek Ashur o'g'li, Master of the II stage in the specialty "Theory and History of Pedagogy (by types of activity) of the Bukhara Innovation University, Assistant to the Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Member of the Youth Advisory Group under the Bukhara City Council of People's Deputies

nodirbektemirov13777@gamil.com

This article deeply analyzes Alisher Navoi's pedagogical views on the upbringing of a perfect person, their philosophical roots and practical significance. The thinker's educational views based on spiritual perfection, knowledge, decency, honesty, moral purity and the tradition of the teacher-student are highlighted in an inextricable connection with the education system of New Uzbekistan. Also, the theoretical and practical foundations of the formation of a perfect

person's upbringing based on modern pedagogical concepts, national values and innovative educational approaches are shown.

Keywords: Alisher Navoi, perfect person, spiritual upbringing, science and enlightenment, teacher-student, New Uzbekistan, educational reforms, national values, modern pedagogy, harmonious generation.

Kirish. Alisher Navoiy (1441-1501). To'liq ismi - Nizomiddin Alisher Navoiy. U Hirotda tug'ilib, shu yerda yashab ulg'ayadi. Bolaligidan adabiyot va badiiy ijodga muhabbati baland edi, she'r tinglashni va o'qishni juda sevgan. Alisher Hirotda va Mashhadda o'qigan, mantiq, falsafa, musiqa, husnixat va boshqa fanlari, arab, fors tillarini o'rgangan. 15 yoshida xalq orasida iste'dodli shoir sifatida tanilgan. Ustozlari: Mir Sayyid Qobuliy (tog'asi), Lutfiy, Abdurahmon Jomiy, Muhammad Ali G'aribiy, Abullays Samarqandiy. Shogirdlari: Kamoliddin Behzod, Mirak Naqqosh, Sultonali Mashhadiy, Ustod Noiy, Abdulloh Husayniy va h.k. Asarlari: "Hamsa": "Hayrat ul-abror" (1483), "Farhod va Shirin" (1484), "Layli va Majnun" (1484), "Sab'ai sayyor" (1484), "Sadi Iskandariy" (1485); "Xazoin ul-maoniy" (1491-1498), "Muhokamat ul-lug'atayn" (1499), "Badoyi ul-bidoye" (1500), "Majolis un-nafoiy", "Mahbub ul-qulub", "Lison ut-tayr", "Nasoyim ul-muhabbat", "Nazmul javohir". Navoiy o'z asarlarida komil inson obrazini talqin etadi. Uning asar qahramonlari jismonan ko'rkam, go'zal bo'lish bilan birgalikda ma'nan yetuk, ahloqan barkamol shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Navoiy o'zining badiiy asarlarida komil inson obrazlarini yaratib, ta'lim-tarbiya to'g'risidagi fikrlarini ifodalagan bo'lsa, ta'limiy-axloqiy asarlarida esa komil insonni shakllantirishning mazmuni, yo'llari, usullarini bayon etdi. U o'z davrining ilg'or, ma'rifatparvar allomasi sifatida islomdagi ta'lim-tarbiya aqidalari, o'zidan ilgari o'tgan mutafakkirlarning qarashlarini an'anaviy tarzda davom ettirdi. Ayniqsa, inson kamolotida ilm-fanning o'rni, aql-idrokning ahamiyati, aqiy tarbiyaning mohiyatini yoritib berdi. Navoiy tasavvurlaridagi komil insonga xos bo'lgan eng yuksak fazilatlar: ijodkorlik, qobiliyat, ilm-fanga muhabbat kiradi. Chunki, baxtli hayotga intilgan Navoiy fikricha, oqil, qobiliyatli, dono inson o'zining kuch-quvvatiga, aqlu zakovatiga ishonadi. Shuning uchun Navoiy ilm-fanning ahamiyatini yoritib berar ekan, ilmni qorong'ilikni yoritadigan chiroq, hayot yolini nurafshon etadigan quyosh, odamlarning haqiqiy qiyofasini ko'rsatadigan omil sifatida ta'riflaydi. Navoiy orzu qilgan komil inson faqat ilmli bo'lish bilan qanoatlanib qolmasligi, balki u yana sabr-toqat, saxiylik, himmatli, to'g'rilik, rostgo'ylik, tavoze', adab, ishq va vafo hamda shu singari fazilatlar ham ega bo'lishi lozimligini bir necha bor ta'kidlagan edi. Alisher Navoiy "Mahbub ul-qulub" asarida o'zining axloqiy qarashlarini bayon qilgan. U haqiqiy insonni - sof vijdonli, pok, mehnatsevar, saxovatli, insofli, odobli, kamtar, xayoli, muruvvatli shaxs deb hisoblaydi. Bunday xislatlarni odamlarda tarkib toptirish uchun esa ularda ana shu olijanob xislatlarni tarbiyalash lozim deydi. Asarda Navoiy mamlakatda tinchlik, osoyishtalik, obodonchilik bo'lishi uchun podshoh adolatli bo'lishi lozim, deb ta'kidlaydi, shundagina xalq ham shohga qarab insof bilan ish yuritadi, deb uqtirdi. Navoiy insonning axloqiy xislatlari, yaxshi xulq-atvor xususida to'xtalib o'tar ekan, avvalo har bir insoniy fazilatning ta'rifini beradi. U yaxshi fe'llarga qanoat, sabr, tavoze' va adab, ishq va vafo, saxovat, himmat, karam, muruvvat, yumshoq ko'ngillilik (hilm) kabi xislatlarni kiritib, har birining ta'rifidan so'ng tanbeh va hikoyatlar vositasida o'z fikrini to'ldiradi. Navoiy yuqorida zikr qilib o'tilgan xislatlar ta'rif berish bilan birga ularga qarama-qarshi bo'lgan yomon illatlar to'g'risida so'z yuritadi va ulardan qutilish yo'llarini ham bayon qiladi. Alloma axloqlilikning eng muhim mezoni sanalgan odob haqida fikr yuritir ekan: "Adab kichik yoshdagilarni ulug'lar duosiga sazovor etadi va u duo barokati bilan umrbod bahramand bo'ladi. Adab kichkinalar mehrini ulug'lar ko'ngliga soladi va u muhabbat ko'ngilda abadiy qoladi". Alisher Navoiy asarlarida ilm odobi, jamiyat boshgaruv odobi, adolatli boshliq odobi masalalari yuqori o'rinda turgan. Ta'lim jarayonida Navoiy asarlaridan foydalanish natijasida talabalarda barcha ijobiy axloqiy fazilatlar yuksaltirish mumkin. Alisher Navoiy o'zbek ma'naviyati, madaniyati va pedagogik tafakkurining eng yuksak namoyandalaridan biridir. Uning asarlari nafaqat adabiy durdona, balki inson tarbiyasi, axloqiy komillik va ma'naviy

yetuklikning mukammal dasturi sifatida qadrlanadi. Navoiy asarlarida komil inson tarbiyasi masalalari markaziy o'rinda bo'lib, mutafakkir tarbiyani insonni jamiyatga foydali, ma'rifatli, halol, vijdonli, adolatli qilib tarbiyalash jarayoni sifatida talqin qiladi. Navoiyning pedagogik qarashlarining asosini ilmga bo'lgan hurmat tashkil etadi. Uning fikricha, ilm insonni jaholatdan xalos etadi, qalbni yoritadi va jamiyat taraqqiyoti uchun poydevor bo'ladi. "Mahbub ul-qulub" asarida Navoiy: "Ilm insonga sharaf, jaholat esa uyat keltirur", — deb ta'kidlaydi. Bu fikr bugungi zamonaviy ta'lim konsepsiyasida ham dolzarbligini yo'qotmagan. Ilmning yuksak qadrlanishi Yangi O'zbekiston ta'lim islohotlarining ham asosiy tamoyillaridan biridir. Navoiyning pedagogik qarashlarida odob va axloq tarbiyasi alohida o'rin tutadi. U insonning komillikka erishuvi uchun avvalo odobli, pok niyatli, to'g'ri so'zli bo'lishi zarurligini qayd etadi. Uningcha, odob — inson kamolotining mezoni, tarbiyaning eng muhim ko'rsatkichidir. "Xamsa" dostonlarida keltirilgan ibratli hikoyatlar orqali u yoshlarni halollik, sabr, adolat, rostgo'ylik, insof kabi fazilatlarga chorlaydi. Mutafakkirning tarbiya konsepsiyasida ustoz-shogird an'anasi alohida baholanadi. Unga ko'ra, tarbiya jarayoni — avlodlar davomiyligini ta'minlovchi muqaddas omil bo'lib, ustoz ma'naviy yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi, shogird esa ilm olishga intiluvchi, ma'naviy yetuklikka erishuvchi shaxsdir. Navoiyning ustozlarga bo'lgan hurmati va ularni yuksak maqomda ko'rsatishi bugungi pedagogik etikada ham muhim ahamiyatga ega. Yangi O'zbekiston ta'lim-tarbiya tizimi ham Navoiyning komil inson haqidagi qarashlari bilan uzviy bog'liq ravishda rivojlanmoqda. Bugungi ta'lim islohotlari yoshlarni intellektual, ma'naviy, axloqiy jihatdan rivojlantirishni, ularni mustaqil fikrlovchi, ijodkor, bilimli shaxs sifatida shakllantirishni maqsad qilgan. Prezident huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish agentligi tomonidan belgilangan standartlar, maktab va oliy ta'lim tizimida innovatsion metodlar joriy etilishi, "Milliy tiklanishdan — milliy yuksalish sari" g'oyasi ta'lim siyosatining mazmunini belgilab bermoqda. Zamonaviy pedagogika ilmiga ko'ra, ta'lim jarayoni — shaxsning intellektual rivoji bilan birga, uning ma'naviy va axloqiy dunyosini boyitishga qaratilgan uzviy tizimdir. Bu tamoyillar Navoiy asarlarida yuksak darajada o'z ifodasini topgan. Mutafakkirning har bir fikri, nasihat va ibratli misollarida bugungi barkamol avlod tarbiyasiga mos pedagogik g'oyalar mujassamdir. Shuning uchun ham hozirgi O'zbekistonda Navoiy merosi ta'lim dasturlariga keng tatbiq qilinmoqda. Milliy qadriyatlar bilan zamonaviy innovatsion ta'lim yondashuvlarining uyg'unligi — bugungi pedagogikaning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Ta'lim jarayonida interfaol metodlar, raqamli texnologiyalar, kompetensiya asosidagi yondashuvlar qo'llanilayotgani bilan birga, Navoiy merosidagi ma'naviy fazilatlar, odob-axloq mezonlari va tarbiyaviy tamoyillar yoshlar qalbiga singdirilmoqda. Bu birlik komil inson tarbiyasi uchun ideal metodologik asosdir. Alisher Navoiy o'zining bebaho adabiy va ma'rifiy merosi bilan nafaqat o'zbek xalqi, balki butun Sharq ma'naviyati taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shgan mutafakkirlardan biridir. Uning inson tarbiyasiga oid qarashlari bugungi kunda ham o'z qiymatini yo'qotmagan bo'lib, komil insonni shakllantirishga qaratilgan ilmiy-pedagogik konsepsiya sifatida ahamiyat kasb etadi. Navoiy o'z asarlarida insonning kamolotga erishishi faqat tashqi ta'lim bilan emas, balki qalb tarbiyasi, axloqiy poklik, aql-idrokni charxlash, ma'naviy fazilatlarni egallash orqali amalga oshishini ta'kidlaydi. Uning fikrlariga ko'ra, tarbiya — insonni jamiyatga nafi tegadigan, xulqi pok, ilmli, odobli va mas'uliyatli qilib yetishtirishga qaratilgan uzviy jarayondir. Mutafakkirning ta'limotida ilm-ma'rifatning o'rni benihoya yuksak baholanadi. Navoiy ilmni shaxsning eng ulug' ziynati, jamiyatni rivojlantiruvchi ichki kuch sifatida talqin qilib, jaholatni insoniyatning eng katta dushmani sifatida ko'rsatadi. Bu g'oya zamonaviy O'zbekiston ta'lim siyosatida ham o'z aksini topgan bo'lib, bugungi islohotlarning asosiy maqsadi ham yoshlarni zamonaviy bilimlarga ega, ijodkor va fikrlaydigan shaxs qilib tarbiyalashdan iborat. Ta'lim tizimining raqamlashtirilishi, yangi o'quv dasturlarining joriy etilishi, xalqaro baholash tizimlariga mos kompetensiyaviy yondashuv — bularning barchasi Navoiy ilgari surgan ilmga intilish ruhining amaliy ko'rinishidir.

Navoiy axloqiy fazilatlarni inson komilligining mezoni deb biladi. U halollik, sabr, to'g'rilik, adolat, vijdon, insof kabi fazilatlarni insonning ma'naviy qiyofasini belgilovchi asosiy sifatlar sifatida talqin qiladi. Mutafakkirning fikricha, ilmsiz axloq bo'lmaganidek, axloqsiz ilm ham

insonni haqiqiy komolotga eltmaydi. Bu fikr bugungi ta'lim tizimida ham muhim o'rin tutadi. Xususan, maktablar va oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlarning kengaytirilishi, tarbiya fanlarining yangilanishi, yoshlar bilan ma'naviy ishlarda klassik merosga tayangan holda yondashuvlar ishlab chiqilayotgani Navoiy qarashlari bilan bevosita uzviy bog'liqdir. Global axborot makonida yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlash uchun bunday qadriyatlarning ta'siri yanada muhimdir.

Ustoz-shogird an'anasi Navoiy merosining eng ko'p qadrlanadigan jihatlaridan biridir. Mutafakkir ustozni bilim beruvchi emas, balki shogirdning qalbiga ma'naviy yo'l ochuvchi murabbiy, tarbiyachi sifatida tasvirlaydi. Ustozning har bir amali, har bir so'zi shogirdning dunyoqarashiga, xulqiga, hatto hayotiy maqsadlariga bevosita ta'sir qiladi. Shuningdek, Navoiy shogirdning ustozga hurmati, unga sodiqligi, ilm olishdagi matonatini alohida tarannum qiladi. Bugungi O'zbekiston ta'lim islohotlarida o'qituvchilarning jamiyatdagi mavqeini oshirish, ularga keng imkoniyatlar yaratish, malaka oshirish dasturlarini takomillashtirish kabi chora-tadbirlar aynan shu qadriyatlarning davomidir. Ta'lim sifatini oshirish, pedagoglar nufuzini yuksaltirish yo'lida amalga oshirilayotgan islohotlar Navoiy ta'limotining bugungi kun bilan uyg'unlashganini ko'rsatadi.

Hozirgi kunda O'zbekiston ta'lim tizimi chuqur islohotlarning yangi bosqichiga kirgan bo'lib, unda zamonaviy pedagogika tamoyillari bilan milliy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash strategik vazifa sifatida belgilangan. Interfaol ta'lim metodlari, raqamli platformalar, STEAM ta'limi, kreativ va tanqidiy fikrlashga asoslangan dars jarayonlari joriy etilayotgani bilan birga, o'quvchilarning ma'naviy dunyosini boyitish, ularda milliy o'zlikni anglash tuyg'usini kuchaytirish borasida Navoiy merosi muhim manba vazifasini o'tamoqda. Yoshlarning dars jarayonida nafaqat bilim olishi, balki axloqiy, ma'naviy, vatanparvarlik fazilatlarini egallashi komil inson tarbiyasining zamonaviy talqini bo'lib, bu yo'nalishda Navoiyning asarlari o'quv-tarbiyaviy jarayonning ajralmas qismiga aylanmoqda.

Umuman olganda, Alisher Navoiyning komil inson haqidagi qarashlari bugungi Yangi O'zbekiston ta'lim tizimining ma'naviy asosini tashkil etadi. Mutafakkirning ilmga intilish, odob-axloqning ustuvorligi, ustoz-shogird munosabatlariga oid g'oyalari zamonaviy pedagogikaning negizini boyitib, yoshlar tarbiyasiga yangi mazmun baxsh etmoqda. Navoiyning ma'rifiy merosini bugungi ta'lim-tarbiya jarayoniga chuqur tatbiq etish, yoshlarni ma'naviy yetuk, ijodkor, mustaqil fikrlaydigan, barkamol shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qilib, jamiyatning barqaror taraqqiyotini ta'minlashda muhim omil bo'lib qolaveradi.

Buyuk mutafakkir, davlat va jamoat arbobi Alisher Navoiy qoldirgan ma'naviy meros nafaqat xalqimizning, balki butun insoniyatning ma'naviy mulkiga aylangan. Chunki, hazratning insonparvarlik g'oyalari millatidan, jinsidan, ijtimoiy kelib chiqishidan qat'iy nazar umuminsoniyatning manfaatiga xizmat qilmoqda.

Navoiy ijodining markazida inson turadi. Allomaning nazaridagi inson ijodkor, qobiliyatli, bilimli, sabr-qanoatli, rostgo'y adolatli, halol, insofli mehnatsevar va kamtarlik kabi insoniy fazilatlarga ega bo'lgan shaxs.

Navoiyning fikricha, Allohning irodasi bilan tog'u toshlar, o'simliklar dunyosi, dengiz va okeanlar, bir so'z bilan aytganda butun borliq yaratilgan.

Ammo hazrati inson bu mo'jizalarning eng asosiysidir. Shu tufayli dunyodagi barcha noz-ne'matlar, yaxshi narsalar inson uchun yaratilgan. Aql-farosat sohibi bo'lgan inson bu imkoniyatlardan oqilona foydalanishi lozim. Boshqacha aytganda, inson aql farosati, tafakkuri, muomala madaniyati, o'zini tutishi, tevarak-atrofga bo'lgan munosabati bilan boshqa tirik mavjudotlardan farq qiladi.

Mutafakkir "Nasoyimul muhabbat" asarida avliyolarga xos bo'lgan 16ta sifatga, ya'ni tavba, halol luqma bilan ovgatlanish, o'z kasbi bilan kun o'tkazish, shariatga rioya etish, tariqat odobini saqlash, kamsuqumlik, farzandlari va xizmatkorlariga qo'pollik qilmaslik, chuchuk tilli, rahmdil, saxiy va mard bo'lish, ilmlilik, xushxulqlik, rozi-rizolik bilan kun kechirish, sabrli, sadoqatli va vafoli bo'lish, riyozat chekishdan qo'rqqmaslik xislatlariga alohida e'tibor qaratgan.

Alisher Navoiy insonga hayotdagi faoliyatiga, kasbi-koriga, foydali ishlariga qarab baho bergan. Allomaning barcha asarlarida komil insonga xos sifatlar yoritib berilgan. Jumladan, odob to'g'risidagi fikr-mulohazalari e'tiborga loyiq. Odobli kishi ochiq yuzli, xushmuomala, istarasi issiq va yoqimli bo'ladi. Bunday inson doimo izzat-hurmatga loyiq. Yutuq va erishilgan natijalar odob orqali kelishi, obro' misqollab yig'ilishi va botmonlab to'kilishi mumkinligi hayotning sinovidan o'tgan haqiqatdir. Shuningdek, mutafakkirning komil insonga xos g'oyalaridan biri qo'li ochiqlik, saxiylikdir. "Karam - bir jabrlanganning qattiqchilik yukini ko'tarmoq va uni o'sha qiyinchiliklardan qutqarmoq. Karam - birovning mashaqqat tikanining og'irlig'ini ko'tarmoq va u tikan uchidan gulidek ochilmoq va o'sha qilgan ishlarni tilga keltirmaslik, og'ziga olmaslik, kishiga minnat qilmaslik va uni yuziga solmaslikdir".

Himmatli kishilar xalqning orasida obro'ga sazovor bo'ladi. Alloma odamlarni insofli, saxovatli, adolatli, ahil va karomatli bo'lishga, bir-biriga yordam berishga da'vat etadi. Mutafakkir ehsonni ulug'lab: "Ehson degan sifatni abadiy saodat bil. Kishilik bog'ining ko'ngilga yoqar daraxti ehsondir. Barcha maqbul sifatlar va holatlar ehsonga qarashlidir, bu sifat va holatlarni u o'z ichiga olgan hamda shuning o'zida voqeadir. U barcha ezguliklarni o'zida to'plagan va barcha yaxshiliklar haqiqatdan unga tegishlidir

Navoiyning fikricha, yaxshilikni o'ziga maqsad qilib olgan odamlar saxiy va himmatli bo'ladi. "Saxiylik kishilar bog'ining hosildor daraxtidir, balki u daraxtning shirin mevasidir, odamgarchilik o'lkasining to'lqinli daryosi, balki u to'lqinli daryoning asl gavharidir".

Navoiy odamlarga saxiylikni xalqqa, davlatga faqat mol-mulk bilan emas, balki o'zidagi aql va bilim yordamida ularga ma'naviy ko'mak ham berishi kerakligini aytadi. Shoir saxiylik himmatli bo'lish bilan bog'liq ekanini uqtirib shunday deydi: "Saxiylik odamning odobidir, himmat uning joni, himmat dunyoga yuz ming kushoyish bo'lar, himmatsiz kishi er sendek emas, jonsiz badanli kishi tirik emas"

Navoiy komil insonga xos xislatlar tavoze, ishq, vafo, saxovat himmat, muruvvat, ilm, kamtarlik kabi fazilatlar ekanini aytadi. "Qanoat - bu buloqdir, suvini olgan bilan qurimaydi, xazinadir. Naqdisi sochgan bilan kamaymaydi, ekinzordir, urug'i lazzat va shafqat mevasini beradi; daraxtdir, shoxi tortinchoqlik va hurmat mevasini yetkazadi", deb ifodalaydi. "Sabr achchigdir, ammo u foyda beruvchi, qattigdir, ammo zararni daf etuvchi. Sabr shodliklar kalitidir va bandlarni ochqichdir. Achchiq so'zli nasihatday tabiat undan olinadi, lekin zaminida maqsad hosil bo'ladi. Badxo'r dori beruvchi tabibday kasal undan qiynaladi, ammo so'ngida sog'liq yuz beradi". Alisher Navoiyning fikricha, har bir inson xalqiga xizmat qilishi va foyda keltirishi kerak. o'z manfaatini xalq manfaatidan yuqori qo'ymasligi lozim. Xalqqa ish, so'z va ko'ngil bilan ham foyda keltirish kerak. El-yurt manfaati uchun kurashadigan kishilarni haqiqiy inson desa bo'ladi. Hazratning insonga muhabbati vatanga muhabbati bilan bog'lanib ketgan. "Hayratul abror" dostonida shoir Hirotning tabiatini, tiniq chashmalarni tog'u toshlarni yuksak mehr-muhabbat bilan kuylaydi.

Asarda Hirotning Misr bilan bir qatorda Samarqandning tilga olinishi bu ko'hna kentning dunyo tamaddunida o'z o'rni borligiga yana bir bor ishonch uyg'otadi, qalblarimizni quvontiradi, Vatanga bo'lgan sadoqat tuyg'usini oshiradi.

Alisher Navoiy ilgari surgan xalqparvarlik, insonparvarlik g'oyalaridan bugungi kunda ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida oqilona foydalanish oldimizda turgan asosiy vazifalardan biridir. Hazratning g'oyasida so'z va ishning birligiga amal qilish fikri ilgari surilgan.

U o'z mablag'idan xalq uchun masjidlar, madrasalar, hammomlar, shifoxonalar, hovuzlar, ko'priklar, rabotlar qurdirgani tarixiy manbalarda o'z aksini topgan.

Bugungi asosiy vazifamiz - mutafakkirning umrboqiy g'oyalaridan, xayrli ishlaridan ibrat olish va uni hayotimizning mazmuniga aylantirish. Bu borada muayyan ishlar amalga oshirilmoqda. Navoiyning ma'naviy merosini o'rganish bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlari amalga oshirilmoqda va uning asarlari qaytadan nashr etilmoqda.

2020-yil 19-oktyabrda Prezident Sh.M.Mirziyoyevning "Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy tavalludining 580 yilligini keng nishonlash to'g'risida"gi qarori qabul qilingan edi. Bu

qarorda mutafakkirning asarlarida teran ifoda etilgan milliy va umuminsoniy g'oyalarning jahon tamaddunida tutgan o'rni va bu g'oyalarning yoshlar qalbida yuksak axloqiy fazilatlarini tarbiyalashdagi ahamiyati nazarda tutilgan. Ulug' shoirning adabiy-ilmiy merosini yanada chuqurroq o'rganish va targ'ib qilish maqsadida tegishli vazifalar belgilab berilgan. Jumladan, qarorda "Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Xalq ta'limi vazirligi, Maktabgacha ta'lim vazirligi, Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Prezident, ijod va ixtisoslashtirilgan maktablarni rivojlantirish agentligi Alisher Navoiyning asarlarini uzluksiz o'qitish konsepsiyasini ishlab chiqishi hamda 2021-2022 o'quv yillarida barcha ta'lim muassasalarida shu asosida o'qitish yo'lga qo'yilsin", deb ta'kidlangan. Qarorda "Navoiy va yoshlar" maxsus dasturini ishlab chiqish, umumta'lim maktablarida "Navoiy vorislari" g'azalxonlik tanlovini va Prezident, ijod va ixtisoslashtirilgan maktablarida "Navoiyni anglash" mavzusida insholar tanlovini o'tkazish va g'oliblarni taqdirlash vazifasi belgilab berilgan edi. Bu vazifalar tizimli ravishda amalga oshirib kelinmogda.

o'quvchi-yoshlarda ma'naviy, axloqiy, insonparvarlik sifatlarini shakllantirishda, Navoiy merosidan foydalanishni takomillashtirish uchun quyidagilarga e'tibor qaratilsa maqsadga muvofiq bo'ladi:

- Maktabgacha va kichik maktab yoshidagi o'quvchilar uchun Navoiy asarlaridagi maqolot, hikoyat va rivoyatlar asosida multimediyalar tayyorlanish;
- boshlang'ich sinflarda o'qitiladigan tasviriy san'at, musiqa darslarining imkoniyatlaridan yetarlicha foydalanilsa;
- boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun Navoiy asarlarining lug'lati ishlab chiqilsa;
- umumta'lim maktablarida "Navoiyning til sandig'i" tashkil etilsa;
- oliy ta'lim muassasalarida "Navoiy pedagogikasi" maxsus kurs yoki tanlov fan sifatida o'qitilsa;
- kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimida o'qitiladigan ijtimoiy fanlardagi mavzularga Navoiyning insonparvarlik g'oyalari singdirilib, ular tinglovchilarga yetkazilsa;
- Navoiyning bolaligi, o'smirligi, o'spirinligi va katta yoshdagi hayotiy faoliyati aks etgan seriallar tayyorlanib xalqimizga tagdim etilsa;
- mutafakkirning ijodi faqat tavallud kunida yoki bayramlarda emas, yil davomida tizimli ravishda o'rganilsa millatimizning quyoshi bo'lgan hazrat Navoiyning ruhiyati oldidagi ma'naviy burchimizni bajargan bo'lamiz.

Davlatimiz rahbarining 2022 yil 28 yanvarda "Yangi o'zbekistonning 2022-2026 yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi farmoni qabul qilindi.

Bu farmonda "Inson qadri uchun" tamoyili asosida yettita ustuvor yo'nalishdan iborat "Yo'l xaritasi" ishlab chigildi.

Taraqqiyot strategiyasida "Buyuk ajdodlarimizning boy ilmiy merosini chuqur o'rganish va keng targ'ib etish" belgilab berilgan. "Qadr - odamning odamlar orasida, xalqning xalqlar orasida topgan hurmati, o'rni, obro' e'tiborini, nufuzini bildiradi. Inson qachon xor, baxtsiz bo'ladi? Agarda el nazaridan qolsa yoki qadr-qimmatini yerga urilsa, poymol qilinsa.

Mamlakatimizda "Inson qadri ustuvor bo'lgan jamiyat va xalqparvar davlat" g'oyasi asosida Yangi o'zbekistonni barpo etishning zarur, siyosiy, huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-ma'rifiy asoslari yaratildi. Bundan sal kam olti asr oldin hazrat Navoiy ilgari surgan insonparvarlik g'oyasining taraqqiyot strategiyasida belgilangan vazifalar bilan hamohang ekanini ko'rish mumkin.

Bu g'oyalar mamlakatimizning kelajagiga, xalqimizning farovon va osoyishta hayot kechirishiga, inson qadr-qimmatining ulug'lanishiga xizmat qiladi.

Navoiyning ijod bulog'idan suv ichgan bu g'oyalar xalqimizni va mamlakatimizni porloq

cho‘qqilar sari undayveradi.

Sharq xalqlarining adabiyoti ganchalik chuqur o‘rganilsa, bu xalqlar orasidagi adabiy aloqalar ham shunchalik ravshanroq ko‘rina boradi. Adabiy aloqalarning o‘rganilishi esa dohiy san'atkorlarning, adabiy maktab vakillarining ijodiy qudratini, ta'sir doirasini aniqlash uchun to‘laroq tasavvur beradi. Bu jihatdan Navoiy merosini o‘rganish alohida ahamiyatga egadir. Navoiy merosini o‘rganish yolg‘iz o‘zbek olimlarininggina vazifasi emas. Navoiy buyuk bir adabiy maktab boshlig‘i sifatida dohiy Nizomiy kabi bir qancha xalqlarning adabiyotiga kuchli ta'sir ko‘rsatganligidan uning ijodini o‘rganish ham keng bir sohani tashkil etadi. Dunyo sharqshunoslari Navoiy merosini o‘zbek xalgining adabiyotini o‘rganish maqsadida tekshirsalar, sharq xalqlari tadqiqotchilari butun hayotini xalq baxt-saodatiga bag‘ishlagan bu ulug‘ san'atkorning hayoti va ijodini o‘z madaniyatlarini o‘z adabiyotlari tarixini chuqur o‘rganish, o‘zaro mushtaraklik tomonlarini aniqlash maqsadida o‘rganishgan. Chunki Navoiy tojik, eron, hind madaniyatida buyuk bir madaniyat homiysi sifatida mashhur bo‘lsa, ozarbayjon, turkman, qozoq, tatar, turk, qoraqalpoq xalqlari adabiyotida esa o‘zining kuchli ta'sirini ko‘rsatgan. Ma'naviyat-inson ruhiy, aqliy olamini ifodalovchi tushuncha.

Buyuk alloma, shoir Alisher Navoiy umuminsoniy tarbiya sohasida bir butun asar yaratmagan bo‘lsa ham, o‘zining bu haqidagi fikrlarini turli ilmiy va adabiy asarlarida ifodalagan. Alisher Navoiy o‘zining umuminsoniy tarbiya to‘g‘risidagi fikrlarini badiiy asarlarida barkamol inson obrazini yaratish yo‘li bilan bayon etdi.

Alisher Navoiy odamlarni axloqli va odobli bo‘lishga da'vat etadi hamda axloqni bunday ta'riflaydi: "Ahloq shaxsning og‘ir baqolig‘ libosidir va libos jismning sangin debosi. Shuning bilan birga odamni bezaydigan ham axlogdir". Alisher Navoiyning fikricha, inson uchun toj, davlat va boshgalar emas, balki eng yaxshi fazilatlar har qanday boylikdan afzaldir. Alisher Navoiy xalqqa ish bilan ham, so‘z bilan ham foyda keltirish kerakligini aytadi. U xalq manfaati uchun ishlaydigan, xalqning baxt-saodati uchun kurashadigan kishilarni haqiqiy odam deb biladi: Odami ersang demagil odami, Onikim yo‘q xalq g‘amidin g‘ami. Xalqqa yordam berishni istamaydigan, xudbin, qora ko‘ngil odamlarni Alisher Navoiy eng yomon odam, xalqqa zarar yetkazadi deb ta'riflaydi.

El gochsa birovdin el yomoni bil oni,

Ahvolida idbor nishoni bil oni.

Fe'l ichra ulus bolam joni bil oni,

Olam elining yomoni yomon bil oni.

Insonlar bir-birlari bilan do‘st-inoq va hamjihat bo‘lib yashamas ekanlar, o‘z orzu-niyatlariga yeta olmaydilar, yakkalik, yolg‘izlik bilan hech qanday ish qilib bo‘lmaydi, shuning uchun ham u hamma insonlarni do‘st bo‘lib yashashga chorlaydi. Alisher Navoiy do‘stlikni ulug‘laydi, shu bilan birga soxta, g‘araz bilan do‘st bo‘luvchi kishilarni qoralaydi. Navoiy ilm-ma'rifatni qadrlagan va unga homiylik qilgan. Shoir insonning ma'naviy kamolotini, avvalo, uning ilm va donish sohibi bo‘la olganligida deb biladi. Ilm o‘zidan o‘zi bo‘laydi, kishi faqat havas va ishtiyoq bilangina ilmga ega bo‘la oladi, deb hisoblaydi.

Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiyning inson tarbiyasi haqidagi qarashlari bugungi Yangi O‘zbekiston ta’lim siyosati bilan uyg‘un holda yangi mazmun kasb etmoqda. Mutafakkirning ilm, odob, halollik, ustoz-shogird an’anasi, ma’naviy komillik haqidagi fikrlari zamonaviy pedagogikaning ma’naviy poydevorini tashkil etadi. Navoiyning pedagogik merosi – barkamol avlodni tarbiyalashda beqiyos manba bo‘lib, uni ta’lim-tarbiya jarayoniga keng tatbiq etish jamiyatning ma’naviy taraqqiyotini ta’minlaydi.

Adabiyotlar:

1. O.Sharafiddinov. Alisher Navoiy. Kitobda: Tanlangan asarlar.-T.: Fan, 1978;
2. Ya. G‘ulomov. Alisher Navoiyning davrini o‘rganish haqida. Kitobda: "Ulug‘ o‘zbek shoiri". -T.:1948;
3. Bertels E.E. Navoiy. Opit tvorcheskoy biografii. -M,L.: 1948;
4. Oybek. Navoiyning tarjimai holi. Kitobda: "Navoiy gulshani". -T.:1967;

5. S.G'anieva. Alisher Navoiy. -T.:1968;
6. V.Abdullaev. Navoiy Samargandda. -T.: 1968;
7. Izzat Sulton. Navoiyning qalb daftari. -T.: G'. G'ulom nomidagi badiiy adabiyot nashriyoti, 1969;
8. V. Zohidov. Ulug shoir ijodining qalbi. -T.: o'zbekiston, 1970;
9. A.Qayumov. Alisher Navoiy (ajoyib kishilar hayoti). -T.:1976;
10. S.Ayniy. Tanlangan ilmiy asarlar. - T.: Fan, 1978;
11. Fitrat. Navoiyning forsiy shoirlig'i va fors tilidagi asarlari to'g'risida.
12. Tanlangan asarlar. 2-jild. -1.: 2000;
13. M.Shayxzoda. G'azal mulkining sultoni. Asarlar. Olti tomlik. T.4. -T.:1972;
14. Hamid Sulaymon. Alisher Navoiyning fors tilidagi poetik merosi tadqiqotidan.
15. "o'zbek tili va adabiyoti" jurn. 1965, № 5;
16. A.Rustamov. Navoiyning badiiy mahorati. -T.: 1979;
17. A.Hayitmetov. Navoiy lirikasi. -T.: 1961;
18. Yo.Ishoqov. Navoiy poetikasi. — T.:1984;
19. M.Hakimov. Navoiy asarlari qo'lyozmalarining tavsifi. - T.: 1983).
20. B. Akrom. Fasohat mulkining sohibqironi. -T.:1991;
21. Z.Hamidov. Navoiy badiiy san'atlari. — T.: Universitet, 2001;
22. N.Bozorova. Alisher Navoiy g'azallarida ko'ngil obrazi. -T.: 2002;
23. "Insoniyat haqida Navoiyning fikri. — T.: 1919;
24. Fitrat. "Farhodu Shirin" dostoni to'g'risida. Tanlangan asarlar. 2-jild. -T.: 2000;
25. T.Jalolov. "Xamsa" talqinlari. -T.: 1962;
26. S.Erkinov. Alisher Navoiyning "Farhodu Shirin"i va uning qiyosiy tahlili. — T.: Fan, 1971;
27. A.Qayumov. "Xayratul-abror" talqinlari. - T.: 1972;